

թերու և կամ Աթոռի վարչական խնդիրներու մասին, պիտի տեղեկացնէ Եթովպիոյ Պատրիարքին և կազմէ Ընդհանուր Սուրբ Սինոդ մը, Ս. Մարկոսի Աթոռի շրջանային (թեմական) Արհեստներու Արքեպիսկոպոսներէն և Եպիսկոպոսներէն բաղկացած, խորհրդակցելու համար տուեալ հարցերուն շուրջ:

Նմանապէս Պապի անձն ու սրբութիւնը արատող որեւէ խնդիր պիտի քննուի այս Արհեստին կողմէ:

9. — Աղեքսանդրիոյ Պապին ու Ս. Մարկոսի Աթոռի Պատրիարքին կենդանութեան ժամանակ, Եթովպիոյ Պատրիարքը միշտ պիտի գրաւէ երկրորդ գիրքը. Պապէն անմիջապէս ետք, Աղեքսանդրիոյ Պապի վախճանման պարագային Եթովպիոյ Պատրիարքը պիտի գրաւէ երկրորդ գիրքը, Ս. Մարկոսի Աթոռի Տեղապահէն անմիջապէս ետք:

10. — Ընդմէջ Եգիպտոսի և Եթովպիոյ Եկեղեցիներու ի հոգևորս հաղորդակցութիւնը մնալուն դարձնելու մտածումով, կրօնական ուսուցման մարզին մէջ պիտի կատարուի ուսուցչներու և աշակերտներու փոխանակում, և նմանապէս վանական կեանքի պահպանման համար ալ՝ վանականներու փոխանակում:

11. — Հետեւեալ հարցերը պիտի ենթարկուին Ն. Ս. Պապին ու Եթովպիոյ Պատրիարքին միջև ապագային կայանալիք խորհրդակցութեան. —

ա) Որոշում առնել Ս. Մարկոսի Աթոռին նոր թեմեր ստեղծելու կապակցութեամբ, ներկայիս գոյութիւն ունեցող շրջաններէն զատ:

բ) Որոշում առնել ուսումնական խորհուրդներ կազմելու կապակցութեամբ, որոնք պիտի ուսումնասիրեն հոգևոր դարգացման նիւթերն ու կրօնադիտական դարձնեցնելու և կազմակերպեն քարոզչական ու հովուական աշխատանքը:

12. — Որեւէ համաձայնագիր, բխած Ս. Սինոդի որոշումներէն, մանաւանդ 1948 Յուլիանը, որ հակառակ է ներկայ համաձայնագրին, չեղեալ կը համարուի:

Գահիրէ, Յունիս 25, 1959. Բառնա 18, 1675.

Սանէ 18, 1951:

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

Լոսնոն, 25 Հոկտ. 1959

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՍԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ”

Ն Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ն

ՀՐԱԶԵԱՑ ԱՃԱՌԵԱՆ — ԵՐԵՒԱՆ — 1955, էջ 655

Արդ, միջազգային լեզուի մը ստեղծման առնչութեամբ, երկու սկզբունքներ գոյութիւն ունին. ոմանք համաձայն են նոր արուեստական լեզուի մը ստեղծման, իսկ ուրիշներ՝ որեւէ կենդանի լեզու մը իբրև ընդհանուր լեզու ընդունելու տեսակէտին:

1880-ական թուականներէն սկսեալ, երևան եկած են արուեստական լեզուներու հեղինակներ: Անոնց շարքին կը գտնուին աւելի Զմիւռնիացի հայ մը՝ որ կազմած է Սահլեռայ անունով համաշխարհային լեզու մը. այդ լեզուով սահլէ կը նշանակէ «աշխարհ» և ուայ՝ «լեզու»: Շլայեր անունով գերմանացի կրօնաւոր մը հնարած է վոլաբուկը՝ 1878ին: Լեհ Տքթ. Զամենհոֆը հնարած է էսպերանդոն: Իւնիվերսալը, զոր հնարեց Տքթ. Մոլենարը, և Լանկայթոն՝ զոր հնարեց Բուլարը 1900ին Փարիզի մէջ: Մինչև վերջերս, էսպերանդոն բաւական լաւ ընդունելութիւն գտած էր, բայց զիտունները վերահասու եղան որ ան ալ լաւ կազմուած լեզու մը չէ. հեղինակը սլաւըլլով, իր հնարած լեզուին տուած էր սլաւական քերականութեան կառուցուածքը: Իսկ Պոֆրոնը և Գուգիւրան նոր բարեփոխումներու ենթարկելով էսպերանդոն, հնարեցին Իդո լեզուն, իբրև էսպերանդոյի աւելի մշակուած ձևը: 1900ին՝ գրեթէ միաժամանակ հնարուեցան երկու ուրիշ նոր լեզուներ՝ օֆիսեցիալը և նովիալը (վերջինը յայտնի լեզուաբան Եսթրասընի կողմէ), երկուքն ալ կազմուած զուտ լատինական հիման վրայ և անգլերէնի քերականութեան սկզբունքներով: Անգլիոյ մէջ կազմուեցաւ Ինդերլինկուա լեզուն: Վերջապէս, Փարիզի մէջ, Սորպոնի դասախօս Մարթինէն հնարեց Նալա լեզուն:

Արուեստական բոլոր լեզուներու հեղինակներն ալ ջանացած են Եւրոպայի երեք լեզուական մեծ ընտանիքներէն՝ Ռոմանականէն, Դերմանականէն և Սլավականէն հաւաքել այն բոլոր բառերը՝ որոնք քիչ թէ շատ արդէն ընդհանուր են վերոյիշեալ լեզուներուն, և անոնց աղբիւր կազմած են նաև պարզ և տրամաբանական քերականութիւն մը:

Վոլաբուկն ու Էսթերանդոն իրենց գոյաւորման սկզբնական շրջաններուն մեծ խանգաւառութիւն ստեղծեցին. կը կազմակերպուէին համագումարներ, կը հրատարակուէին թերթեր, զիրքեր, եւայլն: Բայց այդ լեզուները խօսողներու համեմատութիւնը չէր կրնար բաղդատուիլ անշուշտ կենդանի լեզուներ գործածողներուն հետ: Բայց այսօր հետեորդներու թիւը նուազած է և միջազգային լեզուի մը զաղափարը յառաջդիմութիւն չ'արձանագրիր: Արուեստական միջազգային լեզուի հակառակորդները հետեւեալ առարկութիւնները կը մէջբերեն. —

ա) Կարելի պիտի չըլլայ իրադրոծել և պահպանել միջազգային լեզու մը, որովհետև իր ստեղծուելէն շատ ժամանակ չանցած ան պիտի ենթարկուի փոփոխութիւններու և զանազան երկիրներու մէջ զանազան ձևեր պիտի ստանայ, այնպէս որ միևնոյն միջազգային լեզուէն յառաջ պիտի գան զանազան լեզուներ և բարբառներ, ինչպէս է պարագան աշխարհի բոլոր լեզուներուն:

բ) Արուեստական լեզուն, որու կողմէ ալ ստեղծուած ըլլայ, անշուշտ պիտի ձեւաւորուի ունէ ազգի մը լեզուի հիման վրայ, ուստի պիտի բաղխի միւս ազգերու նախանձին և ազգային առելութեան:

գ) Արուեստական լեզուները չեն կրնար յաջողութիւններ արձանագրել զիրենք խօսողներու սակաւութեան պատճառաւ:

Թէև Աճառեան վերոյիշեալ առարկութիւններուն դէմ արդարացումներ կը բերէ ի նպաստ միջազգային արուեստական լեզուի մը ստեղծման, բայց կը խորհնք թէ իր արդարացումները գործնական բնոյթ մը չեն կրեր:

Ապա, անդրադառնալով լեզուի և հասարակութեան փոխյարաբերութեանց մա-

սին, Աճառեան կը քննադատէ նորեւուկ լեզուաբանները, որոնք լեզուաբանութիւնը դասելով հասարակական գիտութիւններու շարքին, կը բռնադատեն լեզուի բոլոր երևոյթները անպայման դատել և մեկնաբանել հասարակական տուեալներով: Իրաւամբ, Աճառեան ծայրայեղութիւն և միակողմանիութիւն կը գտնէ այս մերձեցումին մէջ, և լռելեայն կը պախարակէ Մատի լեզուաբանական մեկնաբանութիւնները՝ որոնք լեզուական երևոյթներու լուսաբանութիւնը սարկորէն կը կապէին հասարակական և տնտեսական պայմաններու հետ: «Ո՛չ քաղաքական կազմակերպութիւնները, ո՛չ աշխարհագրական բաժանումները և ո՛չ իսկ հասարակական մեծ ռեվոլյուցիաները (յեղափոխութիւնները) չեն կարող լեզուի մէջ հիմնական փոփոխութիւններ մտցնել: Հին Գոյները կազմել էին իրարից անկախ զանազան պետութիւններ, և թէև ունէին զանազան բարբառներ, բայց յունարէնը միւրնդհանուր լեզու էր: Լեզուների էվոլյուցիան (եզաշրջումը) հասարակական ռեվոլյուցիաների մի գրասնորումը չէ. նրա կրած փոփոխութիւնները զուգահեռ չեն հասարակութեան կերպարանափոխութիւնների հետ. հասարակութեան կրած բոլոր կերպարանափոխութիւնները չեն ցոյցանում անմիջապէս և անհրաժեշտօրէն նաև լեզուի քերականութեան, նրա կառուցուածքի մէջ: Լեզուն բոլոր հասարակական երևոյթների մէջ, ամենից պահպանողականներից մէկն է, և լեզուաբանութիւնը ի՛նչ կապերով էլ որ կապուի հասարակութեան պատմութեան հետ, դարձեալ նա իր անկախ դիրքը պէտք է որ պահի»: —

15) Լեզուի փոխանցումը. — Լեզուն գոյութիւն չունի եթէ այդ լեզուով խօսողներ չկան: Լեզուն իր գոյութիւնը կրնայ շարունակել միայն փոխանցման միջոցաւ, զայն խօսող հասարակութեան մէջ, և այն ալ բերանացի կերպով: Լեզուն աւանդ մըն է զոր սերունդները իրարու կը փոխանցեն դարէ ի դար, առանց ընդհատման: Ուր որ ընդհատում կը յառաջանայ, լեզուն կը ջնջուի, և այլևս մարդկային որեւէ ոյժ չի կրնար զայն վերակենդանացնել: Այսպէս կորսուեցան Բիւթանացիներու, Պափուզոնցիներու, Մարիբու և այլ բազմաթիւ հին ժողովուրդներու լեզուները:

16) Լեզուի եղաչրջումը: — Ինչպես բոլոր երևոյթներու, նոյնպէս ալ լեզուի զարգացման մէջ կը գործէ եղաչրջման օրէնքը: Երբ որեւէ լեզուի մը հնագոյն շրջանը կը համեմատենք անոր նորագոյն շրջաններուն հետ, պիտի գտնանանք նկատելով այն փոփոխութիւններու գումարը՝ զոր կրած է լեզուն տուեալ ժամանակաշրջանին. ձայներու, բառերու, ձևերու և նշանակութիւններու փոփոխում, քննութեամբ յաւելում: Լեզուի ամենափոքր տարրերէն սկսեալ մինչև ամենամեծերու մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնը այնպիսի ընդհանրական երևոյթ մըն է որ յատուկ է բոլորին և ուր ոչ մէկ լեզու բացառութիւն կը կազմէ: Եղաչրջման օրէնքը անխուսափելի է: Չկայ լեզու մը որ բացառութիւն կազմէ. բոլորն ալ կ'ենթարկուին անոր: Տարբերութիւնը հոն է որ եղաչրջման օրէնքը բոլորին քով նոյն արագութեամբ չի գործեր: Լեզուներ կան որոնք շուտ կը փոփոխուին, կը ձևափոխուին, իսկ ուրիշներ, ընդհակառակը, կը մնան շարունակ իրենց նախկին վիճակին մէջ: Այս վերջին կարգին կը պատկանին բոլոր սեմական լեզուները: Եղաչրջումը գետ մըն է, երբեմն արագ ու հոսանուտ, երբեմն դանդաղ ու հանդարտ, բայց միշտ կը հոսի և երբեք կանգ չ'առնէր: Իսկ եթէ նկատելու ըլլանք որ հին լեզուները գրականութեամբ դարեր շարունակ նոյն ձևի տակ քարոցած են, այդ խաբուսիկ երևոյթ մըն է: Լեզուն ժողովուրդի մէջ շարունակ կը փոխուի. գրագէտներն են միայն որոնք հին լեզուն գիրքերէն սորվելով նոյն ձևի տակ կը շարունակեն պահել: Եղաչրջման օրէնքը մարդու կամքէն անկախ է և կը գործէ նոյնիսկ հակառակ անոր կամքին: Ոչ ոք կը փափաքի իր լեզուն փոխուած խօսիլ, բայց ոչ մէկ մարդկային ջանք, անհատական թէ հաւաքական, կրնայ լեզուն կեցնել իր ընթացքէն: Օրինակ՝ Լատիներէնը, որ Հռոմէական «տիեզերական» պետութեան փառաւոր լեզուն էր: Հռչակաւոր մատենագիրներ, անուանի գիտնականներ, մեծամեծ պետական գործիչներ, կայսրեր ու զօրավարներ մշակեցին, տարածեցին ու պահպանեցին դայն և մտածել տուին թէ «յաւիտենական քաղաքի» լեզուն յաւիտեան

ալ պիտի մնար: Բայց ի զո՞ւր: Հռոմէական դատական գրականութիւնը 180 տարիներէ աւելի չ'ապրեցաւ: Հսկայ կրկերոնը ինքն իսկ ականատես եղաւ լատիներէն լեզուի անկման: Ի զո՞ւր աշխատեցաւ Գլադատիոսը բովանդակ կայսերական իշխանութեան գորութեամբ կատեցնելու անոր քայքայումը: Հարիւրաւոր տարիներ կեանքի և մահուան միջև երբաց լատիներէնը, և վերջապէս Թ. - Ժ. դարերուն փչեց իր վերջին շունչը: Եւրոպացի այն գիտնականները՝ որոնք այդ լեզուի մահէն վերջն ալ կը պահէին տակաւին անոր յիշատակը, կը սորվէին ու կ'ուսուցանէին լատիներէնը դպրոցներու, համալսարաններու և գրականութեան մէջ, և անմիտ երազը կը սնուցանէին վերականգնացնելու այդ լեզուն: Անհամար ջանքեր թափուեցան Եւրոպայի գանազան երկիրներու մէջ, առօրեայի մէջ գոյութեան իրաւունք տալու համար այդ լեզուին. բայց ի զո՞ւր: Ստեղծուածը լատիներէնի անուան անարժան կապկութիւն մըն էր, որ ո՛չ հին էր և ո՛չ ալ նոր: Աճառեան հաստատելէ վերջ լեզուի եղաչրջման իրականութիւնը, չի ներկայացներ մեզի այդ եղաչրջման եղանակները: Արդարեւ, լեզուն կ'եղաչրջի դուրսիցներու կամ կառուցումներու յաջորդականութեամբ մը: Լեզուի եղաչրջումը լեզուական առանձին երևոյթներու փոփոխութիւնը չէ, այլ է մասնաւորապէս լեզուական գրութիւններու՝ հնչութեամբական, ձևաբանական կամ իմաստաբանական կառուցուածքներու փոփոխութիւնը:

17) Լեզուի կենսաբանութիւնը: — Լեզուն ունի իր յատուկ կենսաբանութիւնը, իր արտայայտուելու մասնաւոր ձևը: Ընդհանուր առմամբ, լեզուները իրենց արտայայտական մասնայատկութիւններով, կը ստորաբաժնուին չորս խումբերու. ա) Անշատական, բ) Կցական, գ) Թեմական, դ) Համադրական:

Ա. — Անշատական լեզուներ: — Այս խումբին նշանաւոր ներկայացուցիչներն են՝ չինարէնը, անհամերէնը, սիամերէնը և թիպէթերէնը: Բ. — Կցական լեզուներ: — Այս խումբին դասական օրինակն է թրքերէնը: Կցական լեզուներու շարքին առանձին տեղ մը կը գրաւեն զա-

սանիթ լեզուները՝ որոնք յատկապէս ավերիկեան լեզուներն են, մասնաւորաբար պանդու լեզուները: Գ. — Թեֆալան լեզուն էր: — Այս խումբին կը պատկանին սանսկրիտերէնը, յունարէնը, լատիներէնը, հայերէնը, և այլն: Թեքականութեան գերագոյն աստիճանը կը ներկայացնեն սեմական լեզուները: Դ. — Համալրական լեզուներ: — Այս խումբը կը զետեղուի կցական և բեֆական դրութիւններու միջև: Համալրական խումբին կը պատկանին հրրերպորեան լեզուները և էսպիմոներու լեզուն: Արեւմտեան լեզուն իր կենսաբանական կառուցուածքին մէջ կը ներկայանայ երեք գլխաւոր արտայայտական կերպերով՝ անջատու, կցու, թեքու: Անտանան կը սահմանափակուի միայն յիշելով այս երեք երեւոյթները: հարկ էր խորացնել մտածումներու շարքը ու հասնիլ լեզուներու կառուցանողական դասակարգման մը: Դրքին երկրորդ մասը թէև նուիրուած է լեզուներու դասակարգման, բայց ծագումնաբանական դասակարգման է որ կ'ակնարկէ հեղինակը, ինչ որ ծանօթ է արդէն գիտութեան մէջ: Կառուցանողական դասակարգումը շատ պիտի աւելցնէ, բայց նոր լոյսեր կը սպասուին այդ ուսումնասիրութիւններէն՝ լեզուներու կառուցուածքային մասնաշատկութիւններու առնչութեամբ:

18) Լեզուի յատկութիւնը և կատարելութիւնը: — Նոյն համայնքի մէջ, նոյն լեզուով խօսող մարդոց մօտ յաճախ նկատելի են որոշ տարբերութիւններ: Մէկը արագ կը խօսի, միւրը՝ դանդաղ. մէկը պարզ և զիւրահասակնալի ձեով, միւրը՝ մութ ու խորհրդաւոր. մէկը զուարթ և երգիծական ոճ ունի, միւրը՝ լուրջ ու ծանրախոհ. մէկը շարունակ պատկերներ, ոճեր, առածներ, առկներ և զանազան դարձուածքներ կը գործածէ, միւրը կը պատմէ շատ հասարակ ձեով: Լեզուի այս յատկութիւնները կը պատկանին այս կամ այն անձին և չեն կապուիլ այդ լեզուին ընդհանուր յատկութիւնները: Աստեք մասնաւոր յատկութիւններ են, Սոսիւրեան ոճով պիտի ըսէինք խօսքի մասնաշատկութիւններ: Բայց լեզուն ունի նաև այնպիսի յատկութիւններ՝ որոնք սեփական են լեզուին և ըստ այնմ պարտադիր ձեով երևան կու գան նոյն

լեզուով խօսող բոլոր անհատներու մօտ: Աստեք են ընդհանուր յատկութիւնները: Լեզուի ընդհանուր յատկութիւններն են՝ ա) Գեղեցկութիւնը, բ) Հարստութիւնը, գ) Ծոխութիւնը, դ) Համառոտութիւնը, ե) Սեղմութիւնը, զ) Կանոնաւորութիւնը, ե) Յստակութիւնը, ը) Պարզութիւնը, թ) Մաքրութիւնը: Չենք խորհրդիլ թէ լեզուի յատկութիւններու այս բաժանումները սպառնալի են: Լեզուի կառուցանողական բնութեամբ երեան պիտի բերէր յատկութիւններու աւելի ճոխ մթերք մը:

19) Լեզուի գեղեցկութիւնը: — Գեղեցկութիւնը յարաբերական բնութեամբ է: Գեղեցիկ կը նկատենք այս կամ այն լեզուն ոչ թէ անոր համար որ էապէս գեղեցիկ է, այլ այն պատճառով որ մեր միջավայրը այդ կը պարտադրէ: Բայց այս բոլոր նախապաշարումներէն վեր գոյութիւն ունի իրապէս լեզուի մէջ էական գեղեցկութիւն մը: Արդ, լեզուի գեղեցկութիւնը կը պայմանաւորուի նախ իր ձայնականութեան գրոշմով, որ համազօր է ներդաշնակութեան. իսկ ներդաշնակութիւնը մեծաւ մասամբ կապուած է զիւրաւոր, զիւրահանդիս ըլլալու հանգամանքին հետ: Արդարեւ, զիւրահանդիս են այն բառերը՝ որոնք բաղաձայններու խճողում մը չեն ներկայացնիր, այլ ձայնաւորներու որոշ քանակութեամբ մը բարեխառնուած են: Արեւմտեան լեզուի գեղեցկութիւնը մասնաւորապէս կախում ունի ձայնաւորներու և բաղաձայններու տոկոսային յարաբերութիւններէն:

Անտանան կատարած է նաև վիճակագրութիւն մը Մետրոպեան չրջանի հայերէնի ձայնական դրութեան և հասած է հետևեալ եզրակացութեան. — ձայնաւորներ՝ 36.7⁰/₁₀₀, երկրարբաններ՝ 8.2⁰/₁₀₀, բաղաձայններ՝ 54.9⁰/₁₀₀: Աշխարհաբարի համար մօտաւոր հաշուով կ'ունենանք. ձայնաւորներ՝ 41⁰/₁₀₀, բաղաձայններ՝ 59⁰/₁₀₀: Արդ, զբարբարը աշխարհաբարէն 4⁰/₁₀₀ աւելի ներդաշնակ է: Բայց լեզուի մը ներդաշնակութիւնը բնորոշելու համար չի բաւեր միայն նկատի առնել ձայնաւորներու և բաղաձայններու ընդհանուր տոկոսային չափը, այլ պէտք է հակակշռել նաև անոնց բաշխման կարելիութիւնները և նշել շեշտի և ձայնատրիճանի մասնաշատկութիւնները լեզուի մէջ:

20) *Լեզուի հարստությունը*։ — Լեզուի մը ունեցած բառերու քանակը իր հարստությունն է։ Հայերէն Առձեռն Բառարանը (տպ. 1865) ունի 56,410 բառ, չհաշուելով սօճերը և միևնոյն բառի զանազան գրչութիւնները կամ տարբեր առումները, զորս Առձեռնը յաճախ իրրեւ առանձին բառեր կը յիշէ։ Ֆրանսերէնը թէև Ակադեմիայի Բառարանի 1878ի հրատարակութեան մէջ, ըստ Brachet և Dussonchetի Grammaire Française Cours Supérieur, 1903, էջ 14, ունի չուրջ 32,000 բառ, Աճառեան սակայն Petit Larousse Illustré (1919) բառարանին մէջ գտած է 45,287 բառ։ Լատիներէնը ունի 50,644 բառ (գործածուած է Guicheraut և Daveluyի Dictionnaire Latin-Français, 47 տպ., Paris, 1913, որ լատիներէնի լիակատար բառարանն է, և որ կը պարունակէ սկիզբէն մինչև Ձ. դար գործածուած բոլոր բառերը։ Չին հաշուած բնականաբար յատուկ անունները և քերականական ձևերը՝ որոնք իրրեւ առանձին բառեր յիշուած են բառարանին մէջ)։ Հին յունարէնը ունի 80,000 բառ (գործածուած է M. A. Baillyի Dictionnaire Grec-Français, 2. տպ., որ յունարէնի ամենամեծ բառարանն է։ Չին հաշուած յատուկ անունները և քերականական ձևերը՝ որոնք այս բառարանին մէջ յիշուած են իրրեւ առանձին բառ)։ Սանսկրիտերէնը ունի 105,177 բառ (գործածուած է Otto Böhtlingk և K. Rothի Sanskrit-Wörterbuch, Petersburg, 1855-75, եօթը հատորնոց ամենաճոխ բառարանը։ Չին հաշուած միևնոյն բառի տարբեր գրչութիւնները և ձևազարկան սխալ ձևերը՝ որոնք այս բառարանին մէջ յիշուած են առանձին առանձին։ Բայց հաշուած են յատուկ անունները՝ որոնք սանսկրիտերէնի մէջ իմաստ ունեցող յատուկ անուններ են)։ Արաբերէն բառերու թիւն է 63.610 (գործածուած է Ղամուս մեծածաւալ բառարանը)։ Թուրքերէնը ունի 29,320 բառ (գործածուած է Պետրոս Ձէքի Կարապետեանի Օսմանեան-Հայ բառարանը, տպ. Պոլիս, 1912, որ աւելի ընդարձակ է քան Ափրիկեանի բառարանը)։ Ասորերէնը ունի 14,844 բառ (գործածուած է Brockelmannի Lexicon Syriacum, Berlin, 1895, Ասորերէն-Լատիներէն բառարանը՝ որ ասորերէնի

միակ և լաւագոյն բառարանն է։ Բառերու թիւն է 12,658։ Չին հաշուած ձեռագրական վրիպակները և տարբեր ընթերցումները՝ որոնք երբեմն յիշուած են այս բառարանին մէջ)։ Սակայն ընդլայնելով հարստութեան գաղափարը, միայն բառերու քանակը չէ որ կը կազմէ լեզուի մը հարստութիւնը։ Կարևոր է նաև այն պարագան՝ որ լեզուն զիտնականներու և գրականագէտներու միացեալ աշխատանքով ճշգրտաբար ըլլայ լիարաքանչիւր բառի ճշգրիտ իմաստը, անոր գործածութեան տեղն ու ձևը, որոշուած ըլլայ թէ մշակուած ուրիշ լեզուներու բառերուն դէմ ի՞նչ համապատասխան ձևեր պէտք է յատկացնել կամ, եթէ չկայ, ստեղծել։ Կարևոր է թէ այդ բացատրութիւնը մէկ կամ աւելի բառերէ բաղկացած ըլլայ։

21) *Լեզուի ճոխությունը*։ — Ինչպէս որ լեզուի մը հարստութեամբ կը բնորոշենք անոր բառամթերքի հարստութիւնը, նոյնպէս լեզուի մը ճոխութեամբ կ'ականարկենք անոր քերականական ձևերու բազմազանութեանը։ Երբ կը բաղդատենք չինարէնի կառուցուածքը որեւէ կցական կամ թեքական լեզուի մը կառուցուածքին հետ անմիջապէս վերահասու կ'ըլլանք թէ չինարէնի մէջ ո՛չ հոլով գոյութիւն ունի և ո՛չ ալ խոնարհում, այլ պէտք է ուշադրութիւն դարձնել բառերու զիրքին, շեշտին և ձայնաստիճանին, իմաստը ճշգրտորէն երևան բերելու համար։ Արդարեւ, կը զգանք տարբերութիւնը ձևերով հարուստ և ձևազուրկ լեզուներու միջև։

Սանսկրիտերէնը շատ ճոխ լեզու մըն է և խոնարհման ընթացքին տասը ձևեր կը ստանայ. աւելի ճոխ է արաբերէնը՝ ուր բայը կրնայ մինչև տասըհինգ ձևեր ունենալ։ Յետափնաց կամ կրտավայրեանի ցեղերու լեզուները երբեմն աւելի ճոխ են բայի խոնարհման մէջ, իւրաքանչիւր գործողութեան համար ունենալով մասնաշատուկ ձևեր, նկատելով որ այդ արարքը բարձր է կամ դանդաղ, մէկ անգամ է կամ կրկնուող, ընդհատ կամ մշտական, մէկ կամ աւելի անձերու կողմէ կը կատարուի, պատահաբար թէ մասնաւորապէս։

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՎՐԴ. ԶԳՋԱՆԵԱՆ (Շարունակելի՜ 3)